

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Olsztyn, dnia piątek, 6 lutego 2026 r.

Poz. 541

UCHWAŁA NR XXIV/161/26 RADY GMINY DĄBRÓWNO

z dnia 28 stycznia 2026 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrówno na lata 2025-2028.

Na podstawie art.18 ust.2 pkt.15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 ze zm.) w związku z art. 87 ust.3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) Wójt Gminy Dąbrówno uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrówno na lata 2025-2028, w brzmieniu załącznika nr 2 do niniejszej uchwały.

§ 2. 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Dąbrówno.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Kamil Ruciński

Załącznik do uchwały nr XXIV/161/26
Rady Gminy Dąbrówno
z dnia 28 stycznia 2026 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2025-2028 DLA GMINY DĄBRÓWNO

SPIS TREŚCI

1. *WSTĘP*
2. *PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI*
3. *PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ*
4. *FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW*
5. *UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO*
6. *ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY*
7. *OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT*
8. *ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI*
9. *INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI*
10. *ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI*
11. *ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI*

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DĄBRÓWNO

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Dąbrówno na lata 2025 – 2028” jest ukierunkowanie polityki Samorządu Gminnego, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów, do których należą:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

➤zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

➤wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami

➤uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024, poz. 1292)

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie,

udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art.5. wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art.21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego i powiatowego programu opieki nad zabytkami.

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji

o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 ze zm.).

art. 7 ust. 1 pkt. 9

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

- 9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1130).

Na mocy ustawy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

uwzględnia się m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż plan ogólny powinien w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 13b pkt. 3 lit f),

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków (w tym krajobrazu kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15 ust. 2 pkt 4),

- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15 ust. 3 pkt 6).

Wymagania w zakresie ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39 ust. 3 pkt 2, ust. 2 pkt 2). Projekt zarówno planu miejscowego, jak i planu województwa wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art.51. ust. 1. wskazuje, że w sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego decyzje wydają w odniesieniu do:

- 1) inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym i wojewódzkim - wójt, burmistrz albo prezydent miasta w uzgodnieniu z marszałkiem województwa;
- 2) inwestycji celu publicznego o znaczeniu powiatowym i gminnym - wójt, burmistrz albo prezydent miasta;
- 3) inwestycji celu publicznego na terenach zamkniętych - wojewoda.

Zgodnie z art. 53 ust. 2 pkt. 4 powyższe decyzje wydaje się po uzgodnieniu z: wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Art.64. ust. 1. wskazuje, że przepisy art. 51 ust. 2-3, art. 52, art. 53 ust. 1a-1d 3- 5a i 5c-5j, art. 54-56 (wszystkie związane z zasadami lokalizacji inwestycji celu publicznego) stosuje się odpowiednio do decyzji o warunkach zabudowy.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 725 ze zm.).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2 ust. 2 pkt. 3).

W art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstąpienie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9 ust. 3 pkt 4).

Wg art. 39 ust. 3 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wg art. 39 ust. 4 wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:
 - 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,

- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy lub rozbiórki gazociągu przesyłowego, linii przesyłowej elektroenergetycznej albo rurociągu dalekosiężnego ropy naftowej lub produktów naftowych, a także gazociągu, linii elektroenergetycznej albo rurociągu ropy naftowej lub produktów naftowych dochodzących do granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39 ust. 1).

Decyzja o pozwoleniu na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydana po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno- budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art.29. ust. 7 stwierdza, że roboty budowlane, o których mowa w ust. 1–4, wykonywane:

- 1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę,
- 2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia

– przy czym do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.).

Zgodnie z zapisami art. 7 tej ustawy wprowadzone zostaje pojęcie audytu krajobrazowego. Identyfikuje on krajobrazy występujące na całym obszarze województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości (także pod kątem walorów zabytkowych i krajobrazu kulturowego).

Art.8. ustawy wskazuje zmiany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie

(Dz. U. z 2024 r. poz. 1491).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4 ust. 1 pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 16 i 19b, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r. poz. 54 ze zm.).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art.101. ust. 2 lit. f określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1478).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2 ust. 2 pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6 ust. 1 pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16 ust. 1 park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16 ust. 3 ust. 5).

Art. 83a ust. 1 wskazuje, że zezwolenie na usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Zasady naliczania opłat za usunięcie drzew i krzewów przedstawiono w art. 84-87 ustawy i zgodnie z art. 84 ust. 8 decyzję w tych sprawach podejmuje właściwy organ do wydania zezwolenia (w tym także konserwator zabytków).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1145 ze zm.).

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13 ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art.13. ust. 5 stwierdza, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się na wniosek nabywcy o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Podobny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73 ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84 ust. 4).

Zgodnie z art. 96 ust. 1. podziału nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział, z uwzględnieniem ust. 1a, stwierdzającego, że odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa w ust. 1 wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 70 ze zm.).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności

kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87 ze zm.).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164 ze zm.),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej

i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów;

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów

Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 81);

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru

zabytków (Dz. U. z 2022 r. poz. 1388 ze zm.).

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku

na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 poz. 1470);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 maja 2018 r. w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku wpisanego na Listę Skarbów

Dziedzictwa (Dz. U. z 2018 poz. 1134),

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia

4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2017 poz. 2249);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia,

w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów

Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 1384);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 poz. 1275);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 nr 89 poz. 510);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 nr 124 poz. 1304 ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 nr 75 poz. 706);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 nr 71 poz. 650);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 nr 30 poz. 259).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

krajobrazami kulturowymi,
układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
dziełami architektury i budownictwa,
dziełami budownictwa obronnego,
obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
cmentarzami,
opatkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm.),

instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6 ust. 2 ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,

· ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku nieruchomego oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzi w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,

- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
 - 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelii, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
 - 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
 - 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
 - 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
 - 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro
- na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach

materiałnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. Na rok 2024 w całym kraju było 131 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji

drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach i planach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. W przypadku zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW i OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 roku i opublikowany w Monitorze Polskim w roku 2023 poz. 1470. Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem głównym programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii. Będzie on realizowany poprzez cele strategiczne programu oraz zawarte w nich działania takie jak:

Cel: Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cel: Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Cel: Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez

m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Cel: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Cel: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych — konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel — przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych — realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju

w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski

w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;

•Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;

•Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;

•Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;

•Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;

•Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz — dla obiektów rangi międzynarodowej — wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno-przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 ORAZ

UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 – 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤**Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadaniem dziedzictwem kulturowym.

·Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków;

·Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;

·Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤Priorytet 2. Edukacja i administracja rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

·Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;

·Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet 1 tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

STRATEGIA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Spośród celów strategicznych i wyszczególnionych w nich celów operacyjnych dla potrzeb niniejszego Programu najważniejsze znaczenie ma cel strategiczny

„Wzrost konkurencyjności gospodarki” i zawarty w jego ramach cel operacyjny

„Wzrost potencjału turystycznego” Cel ten zakłada wzrost potencjału turystycznego przy poszanowaniu wymagań środowiska przyrodniczego. Wyszczególniono następujące działania:

➤Opracowanie koncepcji produktów turystycznych:

·opracowania i wdrożenia marketingowej strategii rozwoju turystyki w regionie, identyfikującej rynki, produkty i kanały komunikacji, stałe badania rynku turystycznego, w tym ewidencja i badania wszystkich kategorii zabytków (w celu rozwoju, konserwacji, rewaloryzacji i zagospodarowania dóbr kultury),

·wyeksponowanie specyfiki i wypromowanie tradycji regionu, opracowania szerokiej i urozmaiconej oferty turystycznej opartej o tradycje wydarzeń historycznych w regionie, posiadane obiekty zabytkowe i regionalną kuchnię

➤Wspieranie rozwoju infrastruktury:

·ujednoczenie znakowania dróg i identyfikowanych atrakcji turystycznych, urządzenie miejsc postoju i odpoczynku turystów przy drogach i trasach rowerowych,

- zwiększanie dbałości o muzea, poprzez wsparcie kadry merytorycznej, poprawę bazy lokalowej i lepsze wyposażenie techniczne; budowa nowych i doinwestowanie istniejących instytucji kulturalnych,

- poprawa stanu sanitarnego i estetyki regionu, wspieranie rewitalizacji i

- budowy nowych szlaków wodnych,

- stała kontrola i ocena obiektów turystycznych

➤ Wzrost jakości aktualnej oferty turystycznej:

- opracowanie i realizowanie programów wspierania i ochrony indywidualnych cech kultury regionalnej, poszerzenie programów i repertuaru instytucji kultury,

- zwiększenie opieki nad działalnością twórczą i zapewnienie warunków powszechnej edukacji kulturalnej wszystkich grup społecznych

➤ Współpraca na rzecz rozwoju turystyki:

- inicjowanie i tworzenie lokalnych organizacji turystycznych, wspieranie i zaktywizowanie lobby turystycznego poprzez wspólne działania władz i zrzeszeń turystycznych - wsparcie otrzymują inicjatywy lokalne (w tym mniejszości narodowych) w tworzeniu placówek muzealnych, izb regionalnych, kolekcji oraz promocji miejsc historycznych,

- wsparcie współpracy partnerskiej regionów i samorządów, w tym wykorzystującej naturalne powiązania mniejszości narodowych z ich ojczyznami,

- współtworzenie i współuczestniczenie w międzynarodowych i krajowych programach i imprezach kulturalnych

➤ Informacja i promocja:

- regularna informacja o ofercie turystycznej i kulturalnej,

- rozbudowa systemu informacji lokalnej,

- utrzymanie na wysokim poziomie systemu informacji i promocji regionu funkcjonującego w sieci krajowej, poprzez utworzenie i wspieranie powiatowych ośrodków informacji i promocji turystycznej

- organizacja szkoleń i kursów dla kadry turystycznej,

- budowę pozytywnego wizerunku regionu,

- zwiększenie liczby, jakości i wielkości nakładów wydawnictw promocyjnych, organizowanie cyklicznych imprez promujących region i regionalne produkty turystyczne,

- uczestniczenie województwa warmińsko-mazurskiego w turystycznych targach krajowych i wybranych zagranicznych

- zwiększenia świadomości korzyści płynących z rozwoju turystyki

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Dla potrzeb opracowania największe znaczenie mają wyszczególnione działania z zakresu ochrony wartości kulturowych:

- ochrona dziedzictwa kulturowego i historycznego jako filaru turystyki;

- otoczenie szczególną troską obiektów zabytkowych o randze krajowej i międzynarodowej, a także obiektów o mniejszej randze lecz decydujących o odrębności regionalnej;

- przywrócenie zespołom staromiejskim ich historycznego charakteru (rewaloryzacja);

- zachowanie historycznej zabudowy wiejskiej z układem drożnym oraz zabytkowych układów pałacowych, dworskich i parkowych;

- respektowanie w zagospodarowaniu przestrzennym bezkonfliktowego

- wkomponowania zabudowy w przestrzeń historyczną

W planie wojewódzkim ustalono objęcie szczególną ochroną miast określonych w niniejszym planie województwa jako ośrodki kulturowe oraz zespoły kulturowe. Ośrodki kulturowe są to miejsca koncentracji obiektów zabytkowych będące miastami historycznymi. Przy ich ocenie wzięto pod uwagę ilość i jakość następujących elementów obejmujących: układ staromiejski — Stare Miasto, w tym rynek, zamek, kościół, obwarowania miejskie i ratusz, a także obiekty zabytkowe w ich sąsiedztwie.

Rozwiązanie problemów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa głównie będzie obejmowało:

- działania ochronne i zabezpieczające, a także określenie zasobów i ich wartości;

- opracowanie strategii działań zmierzających do skutecznej i ciągłej ochrony, prawidłowego ich zagospodarowania i wypromowania;

- usystematyzowanie istniejących opracowań dotyczących krajobrazu kulturowego na fragmentach byłych województw włączonych w granice nowego regionu, dokonanie ich oceny według jednolitych kryteriów oraz uzupełnienie braków;

- przystosowanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji (np.

turystyka)

WARMIŃSKO-MAZURSKI WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2024-2027

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2024-2027 został przyjęty uchwałą nr LV/858/23 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 19 grudnia 2023 r. Program wojewódzki stwierdza, że województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się różnorodnością i odrębnością poszczególnych obszarów regionu wynikającymi z uwarunkowań historycznych i kulturowych. Czytelne zróżnicowanie przestrzenne regionu pozwala wyodrębnić struktury przestrzenne o specyficznych cechach i wyróżnikach kulturowych regionu (np. Warmia, Mazury, Powiśle).

Program podkreśla, że zasoby dziedzictwa kulturowego ze względu na swoją wartość kulturową, historyczną i unikatowość wymagają ochrony, racjonalnego wykorzystania, zagospodarowania. Stanowią w większości ogromny potencjał do promocji regionu, rozwoju turystyki i edukacji kulturowej oraz kształtowania tożsamości regionalnej.

Głównym zamierzeniem Programu jest wskazanie potencjału dziedzictwa kulturowego regionu jako czynnika wpływającego na realizację planów rozwojowych województwa warmińsko-mazurskiego w zakresie wzrostu konkurencyjności gospodarki oraz jakości życia mieszkańców, pod warunkiem zapewnienia i wspomagania ochrony materialnych i niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego łącznie z ochroną krajobrazu kulturowego. Realizacja Programu przyczyni się do stworzenia warunków dla kreowania i realizowania działań z zakresu opieki i ochrony zabytków w województwie. Cel główny programu to: Ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej województwa warmińsko-mazurskiego. W ramach celu głównego do realizacji wskazano następujące cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel I: POPRAWA STANU ZACHOWANIA I OCHRONA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

1. Dążenie do poprawy stanu zachowania i utrzymania zabytków i ich otoczenia oraz krajobrazu kulturowego.

1.1. Podejmowanie działań ratunkowych służących poprawie stanu obiektów zabytkowych, zgodnie z przepisami prawa i sztuką konserwatorską, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków najcenniejszych i stanowiących o specyfice kulturowej regionu (m.in.: obiekty sakralne, architektura rezydencjonalna, wiejska, zabytki techniki, założenia parkowe, cmentarze).

1.2.Zabezpieczanie obiektów zabytkowych przed dewastacją i zagrożeniami, z uwzględnieniem warunków atmosferycznych i skutków zmian klimatycznych, w tym poprzez m.in.: wykonanie odpowiednich instalacji (elektrycznych, przeciwłamaniowych, przeciwpożarowych).

1.3.Uwzględnianie kontekstu historycznego przy zagospodarowaniu terenów w otoczeniu zabytków, poprzez m.in.: nawiązywanie stylem, gabarytami, formą architektoniczną, materiałami budowlanymi przy realizacji nowej zabudowy (w tym do form i stylu tradycyjnej zabudowy regionalnej szczególnie na obszarach wiejskich), ochronę przedpól obiektów zabytkowych, układów, zespołów urbanistycznych i ruralistycznych oraz sylwet historycznych miejscowości.

1.4.Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji zgodnie ze sztuką konserwatorską, bez strat dla wartości obiektu i substancji zabytkowej.

1.5.Ochrona i kształtowanie krajobrazów kulturowych, poprzez m.in.:

- wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie krajobrazu kulturowego i wartości przyrodniczych,
- promowanie zintegrowanego podejścia do ochrony krajobrazu kulturowego,
- zachowanie wyróżników kulturowych w przestrzeni,
- zapobieganie degradacji cennych kulturowo krajobrazów przy planowaniu i realizacji działalności inwestycyjnej.

2. Utworzenie zintegrowanego systemu informacji na temat dziedzictwa kulturowego województwa.

2.1.Aktualizacja wiedzy na temat zasobów zabytkowych i ich stanu.

2.2.Cyfryzacja i udostępnianie danych w zakresie materialnych i niematerialnych zasobów kulturowych regionu, przy użyciu nowoczesnych technologii.

3. Wspieranie inicjatyw mających na celu obejmowanie ochroną lub podnoszenia rangi ochrony obiektów i obszarów o najcenniejszych wartościach dziedzictwa kulturowego, świadczących o specyfice i tożsamości województwa.

4. Wspieranie finansowe prac remontowo-konserwatorskich i konserwacji obiektów zabytkowych.

CEL II: RACJONALNE WYKORZYSTANIE POTENCJAŁU ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W POLITYCE ROZWOJU WOJEWÓDZTWA

1. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego do rozwoju gospodarczego, w tym w szczególności turystyki.

1.1.Wzmacnianie marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

1.2.Promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem różnorodności i odrębności kulturowej poszczególnych obszarów województwa.

1.3.Tworzenie oferty turystycznej w oparciu o wyróżniki kulturowe regionu (np. postać Mikołaja Kopernika, dawne pałace i dwory, warmińskie kapliczki, miasta Cittaslow).

1.4.Tworzenie nowych produktów turystycznych i szlaków turystycznych oraz rozwój istniejących w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

1.5.Zagospodarowywanie obiektów zabytkowych na cele turystyczne, edukacyjne i gospodarcze.

1.6.Wspieranie, inicjowanie i organizacja przedsięwzięć oraz wydarzeń artystycznych, kulturalnych i innych związanych z dziedzictwem kulturowym.

1.7.Wykorzystanie najnowszych technologii cyfrowych i informacyjnych do promocji i

udostępniania dziedzictwa kulturowego.

2. Rozwój działalności muzealnej.

2.1. Promowanie unikatowej i różnorodnej oferty muzeów, w tym rozwijanie atrakcyjnych, nowoczesnych form eksponowania zasobów muzeów.

2.2. Rozwijanie działalności edukacyjnych i artystycznych w celu upowszechniania i popularyzowania historycznej wiedzy o regionie.

2.3. Podniesienie kwalifikacji kadr i poprawa warunków lokalowych muzeów, w tym zapewnienie wyposażenia w monitoring, zabezpieczenia antywłamaniowe, przeciwpożarowe i nowoczesne archiwa.

2.4. Wspieranie tworzenia i funkcjonowania lokalnych muzeów.

2.5. Utworzenie platformy informacyjnej dotyczącej działalności i oferty muzeów w regionie.

3. Promowanie i upowszechnianie wiedzy o regionie i jego dziedzictwie kulturowym i tożsamości kulturowej.

3.1. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i potrzebie jego ochrony, przez m.in.: organizowanie i wspieranie imprez, pokazów, odczytów, konferencji, konkursów, wydarzeń kulturalnych, działalności wydawniczej i edukacyjnej, kierowanych do różnych grup społecznych.

3.2. Edukacja lokalnych samorządów i osób prywatnych w zakresie odpowiedniego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego do promocji i rozwoju społeczno- gospodarczego regionu.

3.3. Eksponowanie unikatowych walorów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz podnoszenie świadomości kulturowej mieszkańców województwa w celu budowania tożsamości regionalnej i lokalnej.

3.4. Promowanie:

- „dobrych praktyk” w zakresie zagospodarowania i użytkowania obiektów zabytkowych,

- tradycyjnych cech regionalnej architektury i budownictwa oraz dziedzictwa niematerialnego,

- najcenniejszych zabytków, w szczególności w odniesieniu do obiektów świadczących o odrębności i specyfice regionu.

4. Tworzenie warunków do szerokiej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Rozwijanie współpracy i integracji działań Samorządu Województwa, instytucji publicznych, naukowych, organizacji pozarządowych i innych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

4.2. Wspieranie współpracy międzynarodowej, międzyregionalnej i transgranicznej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.3. Wzmacnianie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami, poprzez m.in.: wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia lokalnych muzeów, wsparcie merytoryczne obecnych i potencjalnych użytkowników obiektów zabytkowych.

5. Wsparcie finansowe działań i inicjatyw wykorzystujących potencjał dziedzictwa kulturowego regionu.

6. Uwzględnianie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w regionalnych dokumentach planistycznych i programowo-strategicznych oraz innych dokumentach (m. in. planach ochrony parków krajobrazowych).

W 2000 r. powstał wojewódzki dokument dotyczący ochrony dorobku kulturowego regionu. Jest nim Strategia rozwoju kultury województwa warmińsko-mazurskiego. Dokument ten stanowi rozwinięcie jednego ze strategicznych celów regionu, który brzmi: „Bogactwo dziedzictwa i kultury regionu istotnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego”.

Głównymi założeniami, które stanęły u podstaw opracowania strategii rozwoju kultury są między innymi:

- tworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju muzealnictwa;
- ochrona i konserwacja zabytków;
- badania archeologiczne i kulturoznawcze;
- powołanie Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego;
- ochrona krajobrazu kulturowego i kształtowanie harmonijnego krajobrazu współczesnego;
- organizowanie i wspieranie przedsięwzięć kulturalnych o szczególnej randze służących do promocji regionu;
- zachowanie kultury niematerialnej, w tym tradycji ludowych ze szczególnym uwzględnieniem tych, które decydują o regionalnej odrębności i indywidualności;
- dostosowanie sieci placówek i instytucji kultury do potrzeb społeczności lokalnych.

Tak sprecyzowane założenia pozwoliły wygenerować trzy podstawowe obszary działania, dla których opracowane zostały cele szczegółowe, które przedstawiają się w sposób następujący:

Dla obszaru ochrona dziedzictwa kulturowego:

- Prawidłowe warunki ochrony dziedzictwa regionalnego;
- Odpowiednie warunki funkcjonowania muzeów;
- Ochrona krajobrazu kulturowego i kształtowanie harmonijnego krajobrazu współczesnego.

Dla obszaru organizacja i prowadzenie działalności kulturalnej:

- Tworzenie warunków szerokiej oferty kulturalnej;
- Dostosowanie sieci placówek i instytucji kultury do potrzeb społeczności lokalnych;
- Powszechnie dostępna edukacja w dziedzinie kultury i dziedzictwa regionalnego;
- Stworzenie systemu profesjonalnej opieki nad kulturą ludową;
- Tworzenie warunków finansowych do realizacji zadań z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dla obszaru: komunikacja społeczna, środki masowego przekazu w kulturze:

- Budowa społeczeństwa informacyjnego;
- Promocja zewnętrzna i wewnętrzna dorobku kulturowego.

STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM DO ROKU 2025

Na potrzeby Strategii Rozwoju Turystyki wypracowano następującą wizję rozwoju turystyki w województwie warmińsko-mazurskim:

„Warmia i Mazury - to region unikalny w skali Europy, atrakcyjny dla wypoczynku oraz

rozwoju biznesów turystycznych”

Proponowany cel główny strategii, nawiązujący do misji i wizji został sformułowany następująco:

“Turystyka staje się wiodącą, synergiczną dziedziną gospodarki województwa warmińsko-mazurskiego, wywierając pozytywny wpływ na rozwój wielu innych sektorów gospodarki regionu”.

W treści strategii wyznaczono szereg priorytetów, które determinować będą rozwój turystyczny województwa w najbliższej perspektywie. Należą do nich:

- 1) Synergia kultury i turystyki
- 2) Kreatywność w turystyce
- 3) Turystyka inteligentna
- 4) Eko Trendy w turystyce

Najważniejszy z punktu widzenia niniejszego programu jest priorytet 1, który stwierdza, że oferta kultury współczesnej stanowi wg wskazań raportu Europejskiej Komisji Turystyki (European Travel Commission), jeden z głównych komponentów budowania i rozwoju atrakcyjnych produktów turystyki miejskiej. Istotnymi, pożądanymi dla turystów atrybutami ofert turystycznych, są m.in. autentyczność lokalna i społeczna, aktywne angażowanie odbiorcy w tym interakcja, możliwość uczestniczenia oraz doświadczania wydarzeń unikalnych, niepowtarzalnych, które dzieją się tylko w jednym miejscu oraz w określonym momencie czasowym.

Strategia podkreśla też znaczenie tworzenia produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby i szlaki kulturowe, a także duże znaczenie turystyki wiejskiej i ekoturystyki.

Dokument wskazuje znaczenie sieci Cittaslow - miasta Cittaslow w regionie, tworzące atrakcyjną sieć do eksploracji turystyki objazdowej, w tym „perły” wśród małych miast w Polsce, mające także potencjał rozwoju silnej marki miejsca - np. Dźwierzuty, Pasym, Lidzbark Warmiński. Do ich atutów należą:

- Lokalne produkty turystyczne - oferta specyficzna dla każdej z miejscowości Cittaslow, w tym związana z jej tożsamością kulturową i społeczną.
- Potencjał kulturowy i społeczny miasteczek.
- Filozofia sieci miast Cittaslow – „miasta dobrej jakości życia” - funkcja edukacyjna, poznawcza.
- Wizerunek „prozdrowotny” Cittaslow - czyste powietrze, żywność naturalna i tradycyjna, niski stopień zanieczyszczeń, brak konieczności pośpiechu.

5.3 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

STRATEGIA ROZWOJU POWIATU OSTRÓDZKIEGO

„Strategia Rozwoju Powiatu Ostródzkiego” formułuje potencjał i możliwości powiatu oraz przedstawia wizję, kierunki działania i warianty jego rozwoju. Stanowi instrument planowania, organizowania i realizowania przedsięwzięć oraz jest podstawą do tworzenia programów finansowania z udziałem środków zewnętrznych.

„Strategia” nie uwzględniła włączenia zabytków w rozwój Powiatu w planowanym okresie. Ewentualne działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego można ująć w zadaniu „Stworzenie profesjonalnych materiałów promocyjnych”, gdzie mogłyby powstać monografie dotyczące zabytków w poszczególnych gminach. Dokument nie formułuje wniosków dotyczących wykorzystania zabytków jako jednego z ważnych elementów podnoszących atrakcyjność powiatu oraz sprzyjających rozwojowi turystyki na jego terenie.

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU OSTRÓDZKIEGO

Na chwilę opracowania niniejszego dokumentu powiat ostródzki nie posiada uchwalonego Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY DĄBRÓWNO

W treści studium zawarte są zalecenia dotyczące polityki gminnej w zakresie dziedzictwa kulturowego. Dokument określa zasady ochrony poprzez strefy ochrony konserwatorskiej. Należy zwrócić uwagę, że rolą studium w najbliższym czasie przejmie plan ogólny gminy, który jest w fazie opracowywania.

Na terenie gminy Dąbrówno znajdują się miejscowości charakteryzujące się dobrze i licznie zachowaną, wartościową historyczną zabudową, parkami i cmentarzami, czytelnymi układami ruralistycznymi oraz powiązaniem z otaczającym krajobrazem. Miejscowości te powinny być objęte ochroną konserwatorską w postaci ustalenia stref ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Strefy ochrony konserwatorskiej odnoszące się do zabytków nieruchomych zlokalizowanych na terenie gminy Dąbrówno innych niż archeologiczne należy ustalać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. W treści miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów i obiektów chronionych należy ustalać przedmiot ochrony, cel ochrony oraz listę przepisów obowiązujących w strefie.

Ochroną w trybie ustalenia stref ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego proponuje się objąć następujące miejscowości znajdujące się na terenie gminy: Dąbrówno, Elgnowo, Łogdowo, Lewałd Wielki, Gardyny, Ostrowite, Jagodziny, Tułodziad, Bartki, Płachawy.

W odniesieniu do dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej na terenie gminy Dąbrówno ustala się następujące zasady ich ochrony:

- a) w przypadku obiektów i obszarów wpisanych do rejestru i ewidencji zabytków i w ich otoczeniu, prowadzenie działań inwestycyjnych musi być zgodne z przepisami odrębnymi z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami,
- b) w odniesieniu do zabytków archeologicznych, wszelkie prace ziemne podejmowane na ich terenie należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami,
- c) wszystkie inwestycje budowlane oraz działania mogące prowadzić do zmiany wyglądu budynków lub obszarów wpisanych do rejestru zabytków historycznych lub mogące naruszać ich ekspozycję, w tym montaż wszelkiego rodzaju urządzeń technicznych, tablic i reklam muszą być zgodne z przepisami odrębnymi,
- d) w odniesieniu do nowej zabudowy obowiązuje zasada dostosowania do sąsiadujących obiektów historycznych o tej samej funkcji pod względem gabarytów, wysokości, bryły (w tym kierunku kalenicy, spadku połaci dachowych) oraz pokrycia dachów, formy architektonicznej, materiałów budowlanych (dachówka ceramiczna, cegła, kamień, tynki o tradycyjnej fakturze, drewno itp.),
- e) w odniesieniu do zabytków architektury, zabytków techniki zakazuje się dokonywania zmian mogących doprowadzić do utraty wartości zabytkowej (wyburzania, nadbudowy, zmian kształtu dachów, zmian rodzaju pokrycia dachowego, zmian w obrębie elewacji z wyłączeniem prac adaptacyjnych uwzględniających walory zabytkowe obiektów, dokonanych na podstawie wytycznych konserwatorskich oraz zmian wynikających z ustaleń zdobytych na podstawie badań naukowych i konserwatorskich),
- f) w przypadku realizowania inwestycji na obszarze stanowiska archeologicznego, prace ziemne należy poprzedzić badaniami archeologicznymi,
- g) w odniesieniu do zabytkowych parków i cmentarzy ochroną należy objąć drzewostan, elementy małej architektury, nagrobki, kaplice, ogrodzenia, a także kompozycję przestrzenną,
- h) wszelkie prace inwestycyjne dotyczące zabytkowych parków i cmentarzy należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi,
- i) należy sprawować bieżącą opiekę nad cmentarzami i miejscami pamięci, głównie poprzez prowadzenie prac porządkowo-pielęgnacyjnych

j) należy zwrócić szczególną uwagę na ochronę ekspozycji istniejących obiektów zabytkowych, jak również elementów krajobrazowych - obowiązuje ochrona historycznego krajobrazu kulturowego z ekspozycją na historyczne dominanty, zieleń i układ drogowy.

MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

W skutecznej ochronie zabytków pomocne są ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Przy przygotowywaniu powyższych planów rozpatruje się skuteczne możliwości ochrony zabytków podczas realizacji inwestycji, określa się niezbędne rozwiązania zapobiegające zagrożeniom dla zabytków oraz ustala się sposoby przywracania zabytków do jak najlepszego stanu.

Obowiązująca ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 4 ustanawia cztery formy ochrony zabytków. Wśród nich wymienia „ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego”. Także ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w art. 1 stanowi, że w planowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza (...) wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków (...).

Celem planowania przestrzennego jest zorganizowanie struktury określonego obszaru w taki sposób, aby życie człowieka jako jednostki i życie społeczeństwa jako zbiorowości mogło rozwijać się w jak najdogodniejszych warunkach. Planowanie przestrzenne polega na wyborze elementów materialnych struktury przestrzennej, odpowiednim rozmieszczeniu ich na planowanym obszarze i ich wzajemnym powiązaniu.

W gminie wg stanu na styczeń 2025 obowiązują 24 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W większości z nich znajdują się ustalenia dla obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków i gminnej ewidencji zabytków oraz dla stref ochrony konserwatorskiej.

Informacje o planach miejscowych można znaleźć na stronie www

<https://rejestrurbanistyczny.gison.pl/dabrownno>

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY DĄBRÓWNO

6.1 CHARAKTERYSTYKA GMINY DĄBRÓWNO

Gmina Dąbrówno położona jest w południowo-zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, w odległości 32 km od Ostródy, a od stolicy województwa - Olsztyna - 67 km. Sąsiaduje z gminami: Ostróda, Grunwald w powiecie ostródzkim, Kozłowo (w powiecie nidzickim), Działdowo i Rybno (w powiecie działdowskim), Lubawa w powiecie iławskim.

Gmina zajmuje powierzchnię około 165 km², na której zamieszkuje 4409 osób (wg GUS, stan na koniec 2015 roku), co daje przeciętną gęstość zaludnienia ok. 27 osoby/km². W gminie jest 27 miejscowości: Bartki, Brzeźno Mazurskie, Dąbrowa, Dąbrówno, Elgnowo, Fiugajki, Gardyny, Jabłonowo, Jagodziny, Jakubowo, Kalbornia, Leszcz, Lewałd Wielki, Łogdowo, Marwałd, Odmy, Okrągłe, Osiekowo, Ostrowite, Płachawy, Stare Miasto, Samin, Saminek, Tułodziad, Wądzyn, Wierzbica, które tworzą 17 sołectw.

Gmina charakteryzuje się dużym udziałem użytków rolnych ok. 71% oraz niskim udziałem lasów w powierzchni ogólnej. Wynosi on ok. 12% przy średniej dla województwa warmińsko – mazurskiego 30,5%. Ponadto liczne jeziora oraz obszary chronionego krajobrazu znajdujące się na terenie gminy stanowią podstawę rozwoju turystyki.

W gminie dominującymi funkcjami gospodarczymi są rolnictwo, przemysł i leśnictwo. Większość urządzeń usługowych skoncentrowana jest w ośrodku obsługi gminy – wsi Dąbrówno. Gmina ma charakter rolniczy. W strukturze użytkowania gruntów w gospodarstwach rolnych dominują użytki rolne (93,5%). Lasy i grunty leśne zajmują 1,7%, łąki i pastwiska zajmują 10 % ogólnego obszaru gminy, a pozostałe grunty i nieużytki stanowią 7,6%.

O walorach turystycznych gminy Dąbrówno stanowią jeziora, malowniczo ukształtowany teren, relatywnie czyste środowisko, atrakcje przyrodnicze usankcjonowane prawnie: Park Krajobrazowy Wzgórz Dylewskich, pomniki przyrody, użytki ekologiczne, Welski Park Krajobrazowy. Znajdują się tutaj również atrakcje kulturowe: zabytki Dąbrówna i całej gminy, stanowiska archeologiczne, parki wiejskie i zabytkowe

cmentarze, aleje przydrożne oraz sąsiedztwo Pól Grunwaldzkich i miejsca tradycyjnie związane z historią bitwy pod Grunwaldem.

Atutem Dąbrówna jest korzystna lokalizacja i dobra dostępność komunikacyjna. Na terenie gminy głównym rodzajem turystyki jest wypoczynek letni i świąteczny, turystyka krajoznawcza i specjalistyczna. Rozwija się baza noclegowa, w tym agroturystyczna.

6.2 RYS HISTORYCZNY GMINY DĄBRÓWNO

Wykorzystując dogodne położenie na przesmyku między jeziorami właśnie tutaj Prusowie z plemienia Sasinów założyli jeden ze swoich pierwszych grodów. Dopiero rycerstwo zakonu krzyżackiego, po krwawych walkach, skolonizowało te tereny. Następnie wzniesiono tutaj, prawdopodobnie jeszcze przed 1316 rokiem, budowlę o charakterze obronnym (dwór-zamek), która spełniała także funkcje administracyjne (prokuratoria). Pierwszym rycerzem zakonu krzyżackiego związanym z Dąbrównem, znanym z dokumentów, jest Beringer von Meldungen, prowizor domu Ilienburg (Dąbrówno).

Krzyżacy, podobnie jak wcześniej Prusowie, docenili walory obronne tego miejsca między jeziorami, zamkniętego - od strony północnej - rzecznym zalewem (Wikiera i Wikierka) i rozległymi bagnami. Łącząc oba jeziora - od strony południowej - głęboką fosą, uczynili Dąbrówno trudnym do zdobycia zaś łatwym do obrony. Wśród tego rozlewiska wód zbudowano później miasto.

Lokacji miasta na prawie chełmińskim dokonał w 1326 r. komtur dzierzgoński Luter z Brunszwiku. Dąbrówno otrzymało sześćdziesiąt włók ziemi, prawo do użytkowania dalszych dwunastu i dwunastu włók lasu oraz prawo do połowu ryb na własne potrzeby w obu jeziorach, w zamian za określone daniny i podatki na rzecz, urzędującego tam od 1325 r. wójta krzyżackiego. Wójt krzyżacki w Dąbrównie podlegał początkowo komturowi dzierzgońskiemu, a od 1341 r. komturowi w Ostródzie. Najstarsza lokacja, w podległym wójtowi komornictwie dąbrowieńskim, pochodzi z 1321 roku. Wówczas to mistrz krajowy Fryderyk von Wildenberg wystawił rycerzom: "Piotrowi z Leszcza, Heinemannowi z Wądzynia i jego bratu" przywilej dający im w posiadanie 1440 łanów. W ten sposób powstały pierwsze wsie w okolicy Dąbrówna, w tym miejscowości dzisiejszej gminy Dąbrówno: Brzeźno, Kalbornia, Ostrowite, Saminek, zaś w siedem lat później Tułodziad. Do lokacji własnych wsi czynszowych przystąpił zakon po 1350 r., już pod osłoną osad rycerskich. W tym okresie powstały Płachawy (1368), Stare Miasto (1414) i Saminek (1416). W pierwszym etapie kolonizacji terenów położonych w okolicy Dąbrówna przeważali osadnicy sprowadzeni z ziemi chełmińskiej.

Dąbrówno lokowano według regularnego planu prostokąta, z ulicami tworzącymi szachownicę i rynkiem pośrodku. Od wytyczonego, prostokątnego rynku, ulice wychodziły z narożników i jego dłuższych boków. Szachownicowy układ ulic nie rozwinął się w pełni w Dąbrównie. Ulice wytyczone z rynku prowadzą jedynie prostymi, krótkimi odcinkami do ulicy obiegającej mury miejskie.

Wskutek powolnego regresu państwa zakonnego, już w 1411 r., zlikwidowano urząd wójtowski, co oznaczało upadek znaczenia politycznego, administracyjnego i gospodarczego miasta. W 1414 r., w tzw. "wojnie głodowej" miasto zdobyły znów wojska polsko-litewskie. Na początku wojny trzynastoletniej Dąbrówno wielokrotnie przechodziło z rąk do rąk. Ostatecznie odbiły je i opanowały wojska zaciężne pod wodzą Georga von Schelendorfa ustanawiając krzyżackie panowanie aż do 1519 r. W tym czasie (1458), na ponad 100 lat, zapanował na tych terenach względny spokój. Od 1457 r., Dąbrówno i kilka okolicznych wsi staje się własnością dawnego najemnika zakonnego Georga von Löwen, w zamian za zaległy żołąd, a w 1488 r., ich właścicielem staje się pomorski magnat Mikołaj Wilko.

W grudniu 1519 r., mieszczanie i rycerstwo poddały miasto hetmanowi Mikołajowi Firlejowi, przybyłemu tu na czele wojsk polskich i odtąd, do 1525 r., Dąbrówno znów pozostawało pod polskim panowaniem. Hołd pruski w Krakowie i sekularyzacja zakonu krzyżackiego sprawiły, iż Dąbrówno z okolicami pozostało w obrębie Prus Książęcych. Normalizacja stosunków między Królestwem Polskim i zakonem sprawiła, że Dąbrówno odzyskuje swe polityczne, administracyjne i gospodarcze znaczenie, zostając w 1526 r. siedzibą starostwa.

Od lat sześćdziesiątych XVI w., ziemie te znów stały się świadkami najazdów, wojen, pożarów i innych kataklizmów (II wojna północna, stacjonowanie wojsk szwedzkich, podjazdy polsko-tatarskiego korpusu litewskiego hetmana polnego Wincentego Gosiewskiego, pożar w 1656 r., okupacja rosyjska - od 1758 r., kontrybucje napoleońskie, liczne pożary i epidemie). Dąbrówno zostało wciągnięte w orbitę wypadków

także w czasie I wojny. Przez miasto przechodzili uciekinierzy, stacjonowały tu wojska, toczyły się walki. Wielu mieszkańców poległo na różnych frontach tej wojny.

Dąbrówno pozostawało miastem ubogim, w którym nigdy nie wykształciła się warstwa zamożnego patrycjatu. Miejscowych kupców trudno byłoby zaliczyć do majątnych. Pierwszą próbą poprawy sytuacji było połączenie miasta z Ostródą drogą bitą przez Frygnowo. Prace zakończono w 1861 r. Już w wieku XX wybrukowano ulice w samym Dąbrównie (1909), w dwa lata później założono oświetlenie gazowe, a w 1923

r. miasto otrzymało oświetlenie elektryczne. Nie powiodła się zaś zupełnie Zarządowi próba doprowadzenia do porządku, świetnego niegdyś ogrodu zamkowego.

Zaznaczony silnie jeszcze przed 1918 r. niedorozwój gospodarczy Dąbrówna, mimo poważnych starań władz wschodniopruskich w latach 1920-1939, nie został przewyżniony. Przejście miasta na stronę niemiecką w czasie plebiscytu 1920 r. oznaczało zahamowanie jego rozwoju. Centrami przygranicznymi stały się Lubawa i Ostróda. Dąbrówno znalazło się blisko polskiej granicy. Na południu przebiegała ona w odległości ośmiu, na południowym-wschodzie zaś tylko jednego kilometra. Życie gospodarcze miasta zamierało, na masową skalę wystąpiło jedynie zjawisko przemytu, ale i w nim dominowali raczej "handlowcy" z Polski, niż mieszkańcy Dąbrówna.

Największe spustoszenia w dziejach miasta, widoczne zresztą do dziś, poczyniły w Dąbrównie działania wojenne 1945 roku. Radzieccy żołnierze zniszczyli w większości całą starą zabudowę miasta, zdemontowali i wywieźli tory i urządzenia stacyjne linii kolejowej Samborowo - Turza Wielka, która od 1910 r. dawała Dąbrównu kolejowe połączenie ze światem. Po 1945 roku Dąbrówno utraciło prawa miejskie.

W latach sześćdziesiątych XX wieku rozebrano resztki ruin pałacu, w które zamienił się w wyniku działań wojennych 1945 roku. Na zachód od pozostałości fundamentów pałacu zachowały się fragmenty XIV-wiecznych murów obronnych miasta, wzniesionych z kamienia polnego.

6.3 KRAJOBRAZ KULTUROWY GMINY I ZABYTKI NIERUCHOME

Zabytki kultury materialnej na obszarze gminy są głównie znaczenia lokalnego. Stanowią je stanowiska archeologiczne, folwarki, dwory, obiekty sakralne, domy mieszkalne i zagrody, obiekty przemysłowe i użyteczności publicznej oraz budownictwo obronne. Na terenie gminy znajdują się również parki podworskie oraz cmentarze, choć stan ogromnej większości z nich jest zły lub bardzo zły.

Stan zachowania pozostałych elementów środowiska kulturowego również generalnie nie jest dobry; typowe jest ogólne zaniedbanie dotyczące zarówno układów przestrzennych (wsi, zabudowy, zagród) jak i pojedynczych obiektów, budynków. W dość dobrym stanie zachowały się kapliczki i inne obiekty małej architektury, utrzymywane dzięki regularnym pracom mieszkańców.

Stosunkowo dobry stan zachowania układów ruralistycznych - układ zabudowy i zagród, znaczny udział tradycyjnej zabudowy, niewielkie przekształcenia charakteryzuje wieś: Elgnowo, Brzeźno Mazurskie, Łogdowo, i w nieco mniejszym stopniu : Fiugajki, Płachawy, Marwałd, Osiekowo, Tułodziad. Znaczne zakłócenie dawnego układu przestrzennego wsi, udział współczesnej zabudowy (bloki mieszkalne, zabudowa gospodarcza i produkcyjna), zmieniającej dawny charakter miejscowości typowe jest dla Leszcza, Dąbrówna, Lewału Wielkiego, Samina, Saminka, Wądzynia, Wierzbicy. Przykład Leszcza i Dąbrówna, dowodzi że mimo złego stanu przetrwania, istotnych niekorzystnych przekształceń, nasycone są one cennymi wartościami kulturowymi i elementami tradycyjnymi. Miejscowości Elgnowo, Gardyny, Leszcz, Łogdowo, Marwałd, Osiekowo wyróżnia udział starodrzewia we wsi. Natomiast miejscowości Bartki, Lewałd Wielki, Łogdowo, Ostrowite, Płachawy, Tułodziad, Wądzyn, Gardyny, Jagodziny charakteryzują szczególne walory krajobrazowe, harmonijność układów z otoczeniem, powiązania widokowe itd.

Sieć osadnicza na terenie gminy Dąbrówno ukształtowała się w średniowieczu, głównie w postaci majątków / wsi rycerskich - później dużej własności szlacheckiej z nielicznymi wsiami chłopskimi. Zdecydowana większość jednostek osadniczych to lokacje średniowieczne, jedynie nieliczne pochodzą z XIX wieku, kiedy nastąpił gwałtowny rozwój folwarków. Wsie zakładane były zwykle na planie owalnicowym z typowym placem służącym jako pastwisko, gdzie mieścił się również staw, czasem kościół z cmentarzem. Na przestrzeni kolejnych wieków wsie przekształcone zostały w ulicówki lub wielodrożnice. Elementy struktury przestrzennej wsi obok kościoła, szkoły, cmentarza stanowiły również majątki i folwarki. Typowy układ majątku ziemskiego stanowił dwór / pałac bezpośrednio związany

z podwórzem folwarcznym, park i na uboczu zabudowa gospodarcza, folwarku - dwór, zabudowa gospodarcza i park (niekoniecznie).

Teren gminy charakteryzuje znaczna deniwelacja terenu i niewielki udział obszarów zalesionych, istotną rolę nie tylko w skali całego obszaru, ale i pojedynczych wsi odgrywają parki i cmentarze. Pełnią również funkcję terenów aktywnych przyrodniczo.

Parki w większości związane są z majątkami ziemskimi i folwarkami. Stan zachowania i utrzymania jest niedostateczny. Długoletni brak pielęgnacji i ochrony (wycinka, parcelacja itd.), spowodowały że przybrały one wygląd zadrzewionych i zakrzewionych enklaw, z nieczytelnymi i niejednokrotnie bezpowrotnie utraconymi elementami kompozycyjnymi obiektu. Podobnie cmentarze, dobry stan przetrwania i utrzymania charakteryzuje obiekty w Dąbrównie, Gardynach, Marwałdzie, Osiekowie. Znacznie słabszy jest w pozostałych. Dla większości cmentarzy charakterystyczny jest udział starodrzewia, pod tym względem wyróżniają się Dąbrówno, Elgnowo, Osiekowo, Lewańd Wielki.

Obiekty architektury podobnie jak i wyżej wymienione inne elementy dziedzictwa kulturowego, cechuje zaniedbanie, zły stan techniczny, liczne przekształcenia - zmiana pokrycia dachowego, zmiana elewacji, wymiana stolarki, wyburzenia, zmiany brył budynków. Wysokimi walorami historycznymi charakteryzuje się na terenie gminy architektura sakralna: kościoły w Dąbrównie, Leszczu, Marwałdzie, Gardynach, kapliczki w Saminie i Dąbrównie oraz obrotowa - mury obronne i baszta w Dąbrównie. Zabudowę sakralną, pałacową czy dworską charakteryzowała zwykle architektura nieodbiegająca od ówczesnie panujących trendów. Jej wielkość, wyposażenie odzwierciedlały najczęściej zamożność właścicieli czy fundatorów. Często pojawiały się we wsiach kapliczki przydrożne, choć była to forma znana wcześniej, tutaj upowszechniła się na przełomie XIX i XX wieku i zyskała w tutejszym krajobrazie istotną rolę.

Dla sieci drogowej najważniejsze są aleje przydrożne; szczególnie dobrze zachowane na odcinkach: Tułodziad - Dylewo, Tułodziad - Marcinkowo, Marwałd - Dąbrówno, Tułodziad - Marwałd, Łogdowo - Osiekowo, Leszcz - Jankowice.

Dawna trasa kolejowa wraz ze wszystkimi elementami (nasypy, wykopy, wiadukty) powinna zostać przystosowana do funkcji turystycznej (np. trasa rowerowa). Najciekawsze odcinki dawnej trasy, ze względu na możliwość postrzegania walorów krajobrazowych zlokalizowane są m.in. w okolicy Jabłonowa i Wierzbicy.

Tradycyjne budownictwo zagrodowe to domy w większości drewniane, ryglowane, które w XIX wieku zostały zastąpione budynkami murowanymi, z czerwonej cegły (niekiedy tynkowane), wzniesione na planie prostokąta, jednokondygnacyjne, z dachem dwuspadowym krytym dachówką (pojedynczo można spotkać dachy naczółkowe).

Natomiast budynki gospodarskie w większości były drewniane i stopniowo zastępowane murowano-drewnianymi, murowano - kamiennymi. Podobnie dla obiektów użyteczności publicznej czy przemysłowych powstałych w XIX wieku i później, typowe jest budownictwo murowane, jedno - i dwukondygnacyjne. Dla wsi Dąbrówno (dawnego miasta) charakterystyczny jest udział zabudowy kamiennej, dwukondygnacyjnej, kalenicowej z ozdobnymi detalami architektonicznymi.

Do najbardziej znaczących zabytków z terenu gminy Dąbrówno w perspektywie ich wykorzystania turystycznego można zaliczyć takie obiekty jak:

Kościół ewangelicko-augsburski, obecnie metodystów w Dąbrównie

Pierwszy kościół wzniesiono w Dąbrównie prawdopodobnie jeszcze przed 1326 rokiem. Uległ on zniszczeniu, podobnie jak i zamek, po zdobyciu miasta przez wojska polsko-litewskie maszerujące w stronę Grunwaldu w lipcu 1410 r.. Początkowo partie zniszczonego muru odbudowano w drzewie, by w 1601 r. odbudować kościół murowany przy wykorzystaniu pierwotnych murów budowli. Wzniesiono wówczas obiekt orientowany, jednonawowy, bez wieży i wydzielonego prezbiterium, który zamknięto od wschodu wielobocznie z zewnętrznymi przyporami. Od strony południowej dobudowano zaś zakrytą ze sklepieniem krzyżowo-żebrowym. W 1697 r., dobudowano łóżę oraz kaplicę ze sklepieniem kolebkowym. Prowadzi do niej oddzielne, zewnętrzne wejście zwieńczone kamiennym portalem. W 1724 r. dobudowano nawy boczne, w których założono empory. W sto lat później fasada zachodnia otrzymała neogotycki szczyt. Z tego samego okresu pochodzą prawdopodobnie zwieńczenia okien w nawach bocznych. Kościół był wielokrotnie remontowany, również w XIX w.. Do neogotyckich przybudówek pochodzących z tego okresu należą kruchty przy nawach południowej i zachodniej. Wnętrze zamknięto płaskim stropem drewnianym,

polichromowanym ok. 1690 r., a odnawianym w latach 1725 i 1896, ze świątymi narożami w nawach. Od czasów reformacji kościół ten należał do ewangelików. Obecnie jest własnością Kościoła Metodystycznego.

Dzwonnica i mury obronne Dąbrówna

Wolnostojąca, murowana dzwonnica kościelna, wzniesiona na pewno jeszcze w XIV w., jako część średniowiecznych obwarowań miejskich, pełniąca funkcję obronną. Wybudowano ją na planie prostokąta, z cegły o układzie wendyjskim, na podmurówce z kamienia polnego. Dzwonnica ta jest jedyną zachowaną wieżą stanowiącą fragment fortyfikacji Dąbrówna.

Fragmenty XIV-wiecznych murów obronnych miasta, wzniesionych z kamienia polnego, znajdują się na zachód od pozostałości fundamentów nieistniejącego zamku oraz kamienic zachodniej pierzei rynkowej przylegając do byłych murów miejskich z budynkiem dawnego hotelu i sądu z XVIII w.

Synagoga w Dąbrównie

Synagoga została zbudowana na początku XIX wieku przy ulicy Grunwaldzkiej, w pobliżu jeziora Dąbrowa Mała. Podczas II wojny światowej hitlerowcy zdewastowali obiekt. Po wojnie budynek synagogi służył jako magazyn. Obecnie stoi opuszczony i niszczeje. Zachowały się resztki inskrypcji naściennych. O synagodze przypomina tablica pamiątkowa umieszczona w 2002 r. na jednej ze ścian o treści: "W tym budynku przed II wojną światową mieściła się synagoga".

Aleje przydrożne objęte ochroną

Na terenie gminy znajdują się aleje przydrożne, które zostały objęte ochroną konserwatorską. Są one położone przy drodze 1243N (odc. Ostróda-Tułodziad, w całości na terenie gminy), 1257N (odc. Janowo-Marwałd-Jabłonowo w całości na terenie gminy), 1259N (Samin-Ostrowite, Leszcz-DW nr 542) 1261N (Łodwigowo-droga 1264N), 1264N (Leszcz-Moczysko cały odcinek w gminie), 1265N (Gardyny-droga nr 1542N), 1266N (Samin-Stębark cały odcinek w gminie).

Zabytkowe cmentarze

Na terenie gminy zlokalizowano szereg zabytkowych cmentarzy katolickich i ewangelickich. Większość z nich założono w XIX i na początku XX wieku. Ogromna większość starych nekropolii uległa po 1945 roku daleko idącej dewastacji, wynikającej ze świadomej polityki władz komunistycznych zmierzającej do niszczenia wszystkiego, co przypominało dawną, szczególnie niemiecką, przeszłość tych ziem.

Na terenie gminy Dąbrówno znajdują się też miejsca pochówku żołnierzy z pierwszej wojny światowej, poległych głównie w trakcie działań tzw. bitwy mazurskiej. Największe cmentarze wojenne zlokalizowane zostały w Osiekowie oraz w Gardynach, ten ostatni jest najlepiej zachowaną nekropolią tego typu na terenie gminy.

Problematyka dalszej ochrony wyżej wymienionych obiektów jest niezwykle złożona. Duża część terenów historycznej zieleni jest w rękach prywatnych, parafii lub Skarbu Państwa. Fatalny stan zachowania wielu cmentarzy ewangelickich wyklucza jakiegokolwiek sens inwestycji w ich odtworzenie. Gmina ma z tej przyczyny bardzo ograniczone pole manewru w podejmowaniu jakichkolwiek inicjatyw, zmierzających do poprawy stanu zachowania terenów zielonych poza ewentualnymi działaniami informacyjnymi dotyczącymi sposobów pozyskania środków zewnętrznych. Na miarę możliwości budżetowych planowane są prace porządkowe na zachowanych w najlepszym stanie cmentarzach.

Zasób gminnej ewidencji zabytków jest na bieżąco kontrolowany i w razie konieczności aktualizowany. Postuluje się, aby aktualizacje przeprowadzane były w okresach dwuletnich, co pozwoli na dokładne monitorowanie stanu zabytków. Kompleksowa aktualizacja GEZ (uwzględniająca aleje przydrożne oraz stanowiska archeologiczne) nastąpi w niniejszej perspektywie programu.

WYKAZ OBIEKTÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW Z TERENU GMINY

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu
1	Dąbrówno			ZAMEK I PARK PAŁACOWY	A-26	31.08.1949
2	Dąbrówno			KAPLICA GROBOWA	a-854	28.03.1968

3	Dąbrówno			KOŚCIÓŁ METODYSTYCZNY z dzwonnica i przyległymi murami obronnymi (Z WYP. WNETRZA: OLTARZEM, PLAFONEM, NAGROBKAMI, LOŻĄ MAS.	a-22	31.08.1949
4	Dąbrówno			UKŁAD URBANISTYCZNY Z POZOSTAŁOŚCIĄ MURÓW I FOS ORAZ PIERZEJĄ KAMIENICZEK W RYNKU	A-25	31.08.1949
5	Dąbrówno			PARK ZAMKOWY	A-1539	13.04.1984
6	Dąbrówno			miejskie mury obronne wraz z basztą /obecnie dzwonnica/	a-469	31.08.1958
7	Dąbrówno	Grunwaldzk	2	DOM	A-3992	05.06.1997
8	Dąbrówno	Grunwaldzk	6	SYNAGOGA	A-3079	28.01.1991
9	Dąbrówno	Jeziorna	1	DOM	A-3991	05.06.1997
10	Dąbrówno	Kościuszki	1	DOM	A-3783	30.12.1994
11	Dąbrówno	Kościuszki	2	DOM	A-3780	30.12.1994
12	Dąbrówno	Kościuszki	3	DOM	A-3781	30.12.1994
13	Dąbrówno	Kościuszki	4	DOM	A-3782	30.12.1994
14	Dąbrówno	Ogrodowa	2	dawny hotel "Germania", ob. dom mieszkalno-usługowy	A-3990	05.06.1997
15	Dąbrówno	Ostródzka		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3467	28.04.1993
16	Dąbrówno	Ostródzka		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3468	28.04.1993
17	Dąbrówno	Ostródzka		WIEŻA CIŚNIENI	A-3085	01.02.1991
18	Dąbrówno	Ostródzka	1	BUDYNEK SĄDU /OB. DOM/	A-3989	05.06.1997
19	Dąbrówno	Ostródzka	6	kościół p.w. św. Jana Nepomucena i Niepokalanego Poczęcia NMP	A-4131	17.01.2000
20	Elgnowo			PARK	A-1516	13.04.1984
21	Gardyny			KOŚCIÓŁ ŚW JÓZEFA wraz z cmentarzem przykościelnym	a-1037	29.07.1968
22	Leszcz			KOŚCIÓŁ wraz z cmentarzem przykościelnym	a-953	10.06.1968
23	Marwałd			KOŚCIÓŁ p.w. wniebowzięcia nmp wraz z cmentarzem przykościelnym	a-968	12.06.1968
24	Samin			PARK	A-1270	28.12.1978
25	Samin			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3469	28.04.1993
26	Wierzbica			PARK DWORSKI	a-1518	13.01.1984

Źródło: Dane WUOZ w Olsztynie

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U.03.162.1568 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych

przy zabytku;

- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Prace mające charakter bieżącej konserwacji, np. odświeżanie ścian we wnętrzu obiektu bez zmiany ich kolorystyki i wymiany tynków, miejscowa wymiana instalacji np. gniazd elektrycznych, kranów itp., wymiana powojennego wystroju wnętrz bez naruszania zabytkowej substancji obiektu, nie wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego, jedynie zgłoszenia właściwemu konserwatorowi.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Główną zasadą konserwatorską podczas planowania remontu obiektu zabytkowego jest wykonanie go przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalną w nią ingerencją, tj.

obowiązuje zasada kontynuacji tradycyjnych materiałów i technologii (w zależności od konkretnego budynku – tj. kamień, cegła, drewno, szkło, dachówka ceramiczna w kolorze ceglasczerwonym, blacha miedziana, cynkowa lub tytanowo-cynkowa, tynki, zaprawy i farby, które pozwolą na „oddychanie” muru), charakterystycznych dla okresu powstania obiektu.

Takie rozpoznanie winno wynikać np. z badań archiwalnych (źródeł ikonograficznych, fotograficznych, pisanych itp.) lub badań konserwatorskich substancji zabytkowej obiektu (dotyczy to głównie prac na elewacji, klatkach schodowych, piwnicach, werandach/balkonach, schodach, balustradach, bramach przejazdowych oraz wobec wszelkiej stolarki otworowej – okna i drzwi).

Niedopuszczalne jest stosowanie ahistorycznych materiałów budowlanych np. stolarka otworowa wykonana z PCV, blacho dachówka/gont bitumiczny czy styropian/wełna do ocieplania zewnętrznego.

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku

o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na terenie gminy Dąbrówno do szczególnie wartościowych obiektów należą wyposażenia kościołów oraz kapliczek przydrożnych. Najcenniejsze wyposażenie posiada obecny kościół metodystyczny, znajdują tam się m.in.: Późnobarokowy ołtarz kazalny, wykonany przez Kapickiego w 1726 r., zdobiony dwiema kolumnami otaczającymi kazalnicę podtrzymywaną przez dwa anioły, Późnobarokowa figura anioła w locie trzymającego wieniec, pochodząca, podobnie jak rzeźbiony konfesjonał, z ok. 1730 r., Płyty nagrobne właścicieli Dąbrówna: Ludwika Finckensteina (zm. 1635), w piaskowcu płasko rzeźbiona postać rycerza w zbroi z tarczą herbową w lewym rogu, Barbary - żony Albrechta, w marmurze (fundowana w 1647 r.), Fryderyka (zm. 1636), renesansowa oraz Karola Fryderyka Oelsnitza (zm. 1636), płaskorzeźba w marmurze, przedstawiająca dwie postacie rycerzy w zbrojach i trzy tarcze herbowe.

Warto wspomnieć też o neogotyckim kościele katolickim w Dąbrównie. W skład wyposażenia świątyni wchodzi m.in.: Obraz „Zdjęcie z krzyża” przeniesiony z kościoła ewangelickiego w Leszcu pochodzący z końca XVII wieku, Barokowy konfesjonał (z ok. 1730 r.) oraz kropielnica i skarbonka.

Zagrożenia dla zabytków ruchomych z terenu gminy

Niektóre zagrożenia dla zabytku są niezależne od człowieka i trudno je przewidzieć. Są to katastrofy naturalne takie, jak pożar czy powódź, które potrafią doszczętnie zniszczyć zabytek ruchomy. Jednak część zagrożeń dla dziedzictwa pochodzi od człowieka, niekiedy nawet od zarządzającego lub posiadacza zabytku. Mamy z nimi do czynienia, gdy właściciel nie ma świadomości posiadania zabytku, nie zna jego wartości lub ignoruje ją.

Dużym zagrożeniem dla zabytku ruchomego jest także zaniedbanie obiektu przez brak sprawowania nad nim opieki, zaniechanie wykonania koniecznych zabezpieczeń i konserwacji. Trzeba pamiętać, że każdy obiekt z czasem ulega procesom starzenia, nawet jeśli podjęto daleko idącą profilaktykę. W przypadku zabytków ruchomych z zagrożeniem zaniedbania łączy się także niewłaściwe użytkowanie. Dotyczy to głównie zabytków, które w świadomy sposób są przechowywane w niesprzyjających warunkach. Przykładowo mogą to być rzeźby przechowywane w pomieszczeniach, gdzie gniazduje ptactwo, lub o niewłaściwych warunkach wilgotnościowo-temperaturowych

Zabytki ruchome mogą znacznie stracić na wartości artystycznej, gdy prace konserwatorskie zostaną zlecone osobie nieposiadającej odpowiednich kwalifikacji.

Zabytki ruchome będące wyposażeniem budynków, jak również znajdujące się w terenie są dodatkowo narażone na kradzieże. Natomiast obiekty małej architektury takie, jak pomniki, figury przydrożne, fontanny, źródła, nagrobki cmentarne, niejednokrotnie spotykają akty wandalizmu.

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach terenów gminy Dąbrówno. Obszar gminy Dąbrówno nie posiada pełnego rozpoznania archeologicznego, choć na znacznej części obszaru zostało wykonane Archeologiczne Zdjęcie Polski wskazując nieco poniżej setki stanowisk archeologicznych. Dane te jednak wymagają weryfikacji podczas opracowania gminnej ewidencji stanowisk archeologicznych. Najważniejsze obiekty zlokalizowane są w Dąbrównie, Gardynach, Leszczu, Łogdowie, Ostrowitem. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze. Na chwilę obecną gmina nie posiada gminnej ewidencji stanowisk archeologicznych.

Na terenie gminy Dąbrówno są cztery stanowiska archeologiczne, które mają szczególne znaczenie kulturowe i wpisane są w krajobraz gminy:

- Krzyżacki Gródek strażniczy
- Krzyżackie założenie obronne („Szwedzka Góra”) położona w miejscowości Gardyny
- Grodzisko pruskie położone w miejscowości Leszcz
- Założenie obronne („Góra Zamkowa”) położone w miejscowości Stare

Miasto

Tematykę ochrony zabytków archeologicznych porusza art. 31. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, który precyzuje, iż:

1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza finansować roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1 (który brzmi: „Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udziela osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej zamierzającej realizować działania, o których mowa w art. 31 ust. 1a, dotacji na przeprowadzenie badań archeologicznych oraz wykonanie ich dokumentacji, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych działań.), pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne dla ochrony zabytków archeologicznych.

2. Szczegółowy zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych przy zabytku nieruchomym, o którym mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków ustala w drodze decyzji.

3. Egzemplarz dokumentacji badań, o których mowa w ust. 1, podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zagrożenia dla zabytków archeologicznych z terenu gminy

Przede wszystkim należy podkreślić, że wszelkie inwestycje, które wiążą się z pracami ziemnymi, takie jak np. kanalizacja, wodociągi, inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe, budowa dróg, obwodnic, lokalizacje żwirowni, kopalni kruszywa, planowane zalesienia, melioracje, regulacje cieków wodnych itp., stanowią istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych.

Większość stanowisk archeologicznych z terenu gminy znajduje się na terenach rolnych, łąkach oraz nieużytkach. Stanowiska występują z reguły w pobliżu cieków wodnych lub ich bezpośrednim sąsiedztwie oraz na wyniesieniach terenu. Z racji intensywnej uprawy roli, niemal wszystkie stanowiska są potencjalnie narażone na zniszczenie, ale ze względu na stopień zagrożenia i ich wartość poznawczą należy je różnicować i adekwatnie z nimi postępować. Przy szczególnie ważnych stanowiskach archeologicznych

(zwłaszcza tych posiadających własną formę terenową – grodziska i kurhany), w ich obrębie i otoczeniu powinien obowiązywać całkowity zakaz zabudowy. W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowisk archeologicznych właściwy miejscowo konserwator zabytków może nakazać wykonanie wyprzedzających inwestycję badań archeologicznych.

W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowiska należy realizować wyprzedzające daną inwestycję ratownicze badania archeologiczne, a w bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska przeprowadzić ścisły nadzór archeologiczny. Ewentualne granice stref badań powinny zostać ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub określone na mocy decyzji o warunkach zabudowy lub inwestycji celu publicznego.

Należy zwrócić baczną uwagę na prace ziemne podczas działalności inwestycyjnej w obrębie poszczególnych stanowisk archeologicznych i objąć te stanowiska ochroną konserwatorską już na etapie koncepcyjnym. Inwestorzy powinni wystąpić do właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń i uwarunkowań koniecznych do spełnienia w związku z daną inwestycją. Właściwy miejscowo Konserwator Zabytków może nakazać wykonanie poprzedzających inwestycję badań wykopaliskowych lub prowadzenie nadzoru archeologicznego w trakcie trwania prac ziemnych. Niezależnie od działalności inwestycyjnej, stanowiska w obrębie których zewidencjonowano liczne zabytki ruchome, zebrane w trakcie badań powierzchniowych należy typować w pierwszej kolejności do ratowniczych badań wykopaliskowych. Dodatkowo postuluje się także przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na uzupełnienie informacji dotyczących konkretnych stanowisk.

W przypadku ujawnienia podczas badań archeologicznych nowych faktów osadniczych należy ten fakt odnotować w karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych i nowożytnych nawarstwień kulturowych niezbędne jest ujmowanie zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz uzgadnianie i wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

6. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE GMINY

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje także przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów, takie jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem, lokalną kuchnią itp., obecne w miejscowościach gminy.

Na terenie gminy przetrwała też pamięć o najważniejszych postaciach z historii regionu, związanych z Dąbrównem i okolicą. Do najwybitniejszych należał na pewno jeden z przywódców anty krzyżackiej opozycji w XV w. Jan Bażyński, który miał swoją siedzibę w Leszczu. Także w Leszczu urodził się Jerzy Wasiński, kaznodzieja polsko- ewangelicki, który przy współpracy innego dąbrowieńskiego pastora Krzysztofa Haberkanta wydał w 1741 r. "Nowo wydany kancjonał pruski...". W Dąbrównie działali także tacy ludzie jak teolog, pisarz i jeden z pierwszych działaczy reformacyjnych w Prusach Książęcych, Andrzej Samuel czy znany filolog klasyczny, autor wielu prac wydanych w języku łacińskim i niemieckim Ryszard Jonas.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron gminy Dąbrówno, a także szans i

zagrożeń.

ANALIZA SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> · Położenie gminy sprzyjające rozwojowi turystyki · Urozmaicona rzeźba krajobrazu, lasy, jeziora · Bliskość miasta wojewódzkiego – Olsztyna i powiatowego - Ostródy · Interesujące obiekty zabytkowe – kościoły, dwory, parki · Zachowany układ urbanistyczny Dąbrówna z przykładami architektury obronnej · Zachowane obiekty sakralne oraz nekropolie o wysokiej wartości kulturowej wpisane do rejestru zabytków · Duża ilość zabytkowych cmentarzy (w tym wojennych) · Dobre pokrycie gminy siecią szlaków turystycznych · Korzystna lokalizacja siedziby gminy w centrum jej obszaru, co wiąże się z jego dobrą dostępnością · Czystość środowiska · Wykorzystywanie funduszy unijnych przez władze gminy · Zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz gminy · Odbywające się regularnie imprezy kulturalne · Lokalne tradycje i zwyczaje, kultywowane wśród mieszkańców gminy · Aktywna działalność organizacji pozarządowych · Często aktualizowana strona internetowa gminy 	<ul style="list-style-type: none"> · Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków · Niemal całkowicie zdezastowana większa część zabytkowych cmentarzy ewangelickich · Niezbyt dobry stan zachowania części założeń dworsko-parkowych · Brak komunikacji kolejowej · Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego · Niewielkie środki w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego · Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego · Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych · Zbyt duża sezonowość turystyki
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> · Zwiększenie środków budżetowych gminy na działania związane z ochroną zabytków 	<ul style="list-style-type: none"> · Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do

<ul style="list-style-type: none"> ·Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków ·Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych gminy, przyciągająca turystów ·Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości ·Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne ·Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) ·Korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich ·Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd. ·Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych ·Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych ·Komplementarność Programu Gminnego z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Warmińsko-Mazurskiego 	<p>charakteru regionu</p> <ul style="list-style-type: none"> ·Zmiany w układach ruralistycznych związane z nową zabudową ·Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych ·Zła sytuacja finansowa wielu użytkowników obiektów zabytkowych ·Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych ·Niezbędna skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska ·Zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację środowiska naturalnego ·Zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów ·Zanik tradycji i tożsamości regionalnych ·Migracje ludności ·Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego ·Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych ·Kłęski żywiołowe (zwłaszcza powodzie) i inne zdarzenia losowe ·Akty wandalizmu
---	---

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DĄBRÓWNO

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Dąbrówno formułuje szereg długofalowych celów działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami gminnymi. Wyznaczone kierunki i zadania powstały w oparciu o konsultacje z władzami gminy i uwzględniają specyfikę dziejów gminy, charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W związku z dużą atrakcyjnością turystyczną terenów gminy Dąbrówno, w celu jak największej przydatności niniejszego dokumentu dla potrzeb rozwoju turystyki w wymienionych tu założeniach postawiono przede wszystkim na realność poszczególnych działań i uwzględniono wyznaczone wcześniej kierunki rozwoju gminy. Dzięki temu istnieją możliwości realizacji poniższych priorytetów w najbliższym horyzoncie czasowym. Gmina Dąbrówno nie jest właścicielem zdecydowanej większości obiektów wpisanych do GEZ, zatem możliwości inwestycyjne są bardzo ograniczone.

PRIORYTET I – DBAŁOŚĆ O ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW

ZABYTKOWYCH W POLITYCE PRZESTRZENNEJ GMINY

Cel szczegółowy I.1 Dbalność o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w gminie

Działania:

1. Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi gminy,

2. Realizacja zasad ochrony historycznych układów ruralistycznych poszczególnych miejscowości ze szczególnym uwzględnieniem układu urbanistycznego w Dąbrównie (w tym historycznej sieci drogowej, podziałów własnościowych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabudowy),

3. Odpowiednia konserwacja zabytkowej zieleni, stanowiącej krajobraz kulturowy

4. Bieżąca opieka nad cmentarzami i miejscami pamięci, głównie poprzez prowadzenie prac porządkowo-pielęgnacyjnych,

5. Respektowanie stanowisk archeologicznych oraz stref ochrony archeologicznej w polityce przestrzennej gminy,

6. Rozszerzanie zasobu dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez regularną aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków, uaktualnianie kart GEZ, inwentaryzację obiektów małej architektury, cmentarzy, stanowisk itp.,

7. Współpraca społeczności lokalnych w zakresie poprawy stanu technicznego obiektów wpisanych do GEZ.

Cel szczegółowy I.2 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych

Działania:

1. Przeznaczanie środków finansowych z budżetu gminy na obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków i ewidencji zabytków

2. Głównym zadaniem perspektywy jest aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków – w efekcie Gmina uzyska dokładne informacje na temat zasobu zabytkowego i podejmie odpowiednie decyzje o dofinansowaniu najistotniejszych obiektów,

3. W latach obowiązywania programu zostanie również założona Gminna Ewidencja Stanowisk Archeologicznych oraz opracowane karty dla alei przydrożnych

4. Przeprowadzanie działań rewitalizacyjnych obiektów zabytkowych i terenów zielonych będących w administracji gminy,

5. Interwencja władz gminy przy rażących naruszeniach prawa budowlanego na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz przy obiektach zabytkowych we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,

6. Stosowanie zachęt prawnych i finansowych oraz pomocy publicznej dla inwestorów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

Cel szczegółowy I.3 Określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Działania:

1. Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich)

2. Kontynuacja i przestrzeganie regulacji przyznawania środków finansowych z budżetu gminy dla właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków

3. Zaplanowanie środków w budżecie gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane przy obiektach zabytkowych

4. Opracowanie zasad dofinansowania prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach (wydanie stosownej uchwały, regulaminu, wzoru wniosku itd.) oraz doradztwo przy wypełnianiu dokumentów

PRIORYTET II – WYKORZYSTANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W

ZRÓWNOWAŻONYM ROZWOJU GMINY

Cel szczegółowy II.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego

Działania:

1. Rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych
2. Tworzenie nowych produktów wykorzystujących istniejące zasoby kulturowe
3. Wykorzystanie historycznych materiałów dotyczących terenów gminy
4. Postawienie na innowacyjność projektów w celu pozyskiwania dodatkowych środków unijnych
5. Polepszenie dostępności poszczególnych obiektów poprzez odpowiednie oznakowanie dróg czy szlaków turystycznych
6. Udostępnianie poszczególnych obiektów zabytkowych osobom niepełnosprawnym
7. Opracowanie strategii promocji i rozwoju turystyki w celu wyznaczenia kierunków działań gminy
8. Współpraca z gminami ościennymi oraz organizacjami międzynarodowymi przy realizacji celów związanych z promocją ruchu turystycznego
9. Współpraca z mediami tradycyjnymi i internetowymi w dziedzinie promocji lokalnych zabytków

Cel szczegółowy II.2 Odpowiednia ekspozycja i promocja najcenniejszych obiektów

Działania:

1. Stworzenie jednolitego systemu identyfikacji wizualnej w postaci oznaczeń, tablic, drogowskazów itp.
2. Publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających zasoby historyczne mieszkańcom i turystom
3. Atrakcyjne przedstawianie obiektów za pomocą iluminacji, tworzenia punktów widokowych, prezentacji multimedialnych i muzycznych
4. Dbanie o aktualizację strony internetowej gminy wraz z umieszczeniem informacji o zasobie zabytkowym
5. Aktualizacja i rozwijanie funkcjonalności interaktywnej mapy gminy poprzez odpowiednią warstwę systemu informacji przestrzennej z danymi na temat obiektów lokalnego dziedzictwa kulturowego
6. Nagłaśnianie wśród lokalnej społeczności najważniejszych badań, odkryć i publikacji związanych z tradycją regionalną w celu wzrostu tożsamości regionalnej mieszkańców

Cel szczegółowy II.3 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego oraz pielęgnowanie tradycji regionalnych

Działania:

1. Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą, placówek muzealnych, lokalnych galerii, bibliotek oraz innych instytucji kultury
2. Wspieranie projektów edukacyjnych związanych z lokalnym dziedzictwem kulturowym
3. Wprowadzanie elementów lokalnego dziedzictwa kulturowego do edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez różnego rodzaju konkursy, wystawy, wycieczki itp.
4. Wspieranie badań naukowych związanych z lokalnym dziedzictwem kulturowym
5. Organizacja imprez kulturalnych promujących kulturę regionalną (w tym mających na celu promocję gminy i krzewienie kultury)
6. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji i promocji regionu (w tym wsparcie szeroko pojętych kół zainteresowań, tworzenie miejsc do tego typu spotkań)
7. Promocja tradycji regionalnych za pośrednictwem zbiorów bibliotecznych i

internetu

W związku z trudną sytuacją finansową, spowodowaną potencjalnymi stratami wpływów do budżetu ze względu na zagrożenie epidemiologiczne trudno jest ocenić środki, które będą przekazywane w najbliższych latach na ochronę dziedzictwa kulturowego. Gmina jest świadoma swojej roli w dbałości o zabytki i w przypadku wygosparowania środków finansowych przeznaczone zostaną one również na działania związane z zabytkami.

Należy zwrócić też uwagę na wartość historyczną obiektów, znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków. Celem podstawowym Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami jest zachowanie substancji zabytkowej, jednak nie wyklucza to całkowicie zastosowania nowocześniejszych technologii lub materiałów budowlanych. Jednakże wszelkie niekontrolowane przebudowy mogą skutkować nieodwracalną utratą walorów zabytkowych poszczególnych budynków, stąd dla obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków przyjęto następujące ustalenia odnośnie:

1. Wymiany stolarki otworowej,

·tylko materiał historyczny tj. okna drewniane w budynkach z odtworzeniem podziałów i dekoracji. Dopuszczalna zmiana konstrukcji okien skrzynkowych na jednoramową, w uzasadnionych przypadkach dekapitalizacji okien;

·w przypadku wymiany stolarki drzwiowej stosować zasadę odtworzenia materiału, konstrukcji, podziałów, artykulacji (dekoracji);

2. Wymiany pokrycia dachowego

·tylko dachówka ceramiczna (holenderka, zakładkowa, karpiówka etc.) w układzie i na wzór istniejącej w obiekcie. W przypadku katastrofy budowlanej, konieczności doraźnego zabezpieczenia przed pogarszaniem się stanu zachowania i stanu technicznego więźby i pokrycia, dopuszczenie na czas określony tymczasowego zabezpieczenia (nie dłużej niż do 10 lat) pokrycia np. gontem bitumicznym, blachą, blachodachówką (kolor ceglasty, matowy). Wymagana uprzednio dokumentująca ten fakt opinia techniczna (np. wskazująca konieczność remontu więźby – określająca jak i czym, zawierająca adnotację o konieczności tymczasowego położenia innego pokrycia dachu.

·docelowo należy stosować dachówkę i remontować więźby dachowe.

3. Ocieplenia budynków

·ze względu na wysoki walor krajobrazowy obiektów i zespołów, dokumentujących wartości historyczne i kulturowe regionu, jednostkowo posiadających skromny walor artystyczny i naukowy, nie dopuszcza się stosowania dociepleń lekkich, zewnętrznych ścian, elewacji wykonanych z cegły licowej (ceramicznej, silikatowej), kamienia, drewna oraz wątków mieszanych tj. kamiennie-ceglanych, muru pruskiego, etc.,

·dopuszcza się stosowanie dociepleń lekkich, na zewnętrznych elewacjach tynkowanych, pozbawionych detalu architektonicznego (gzymśów, opasek, dekoracji sztukatorskich, elementów drewnianych etc.), pod warunkiem odtworzenia struktury, faktury i kolorystyki oryginalnego, historycznego tynku.

·Ewentualnie w przypadku gdy występuje tylko prosty gzymś podokapowy

– odtworzyć gzymś podokapowy, z jego profilowaniem, odsadzeniem od lica ściany etc.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla gminy Dąbrówno powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu

Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony gminy Dąbrówno zadania będą wykonywane bądź wspierane przez gminne jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, gminne placówki kultury – np. biblioteka) oraz wydziały Urzędu Gminy w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

·prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),

·finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, środki budżetowe na zadania własne z przeznaczeniem na remonty i modernizacje zabytków będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie z środków zagranicznych, nagrody, ulgi finansowe),

·społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),

·kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),

·koordynacji (m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi)

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art.87 ust.1 i ust.5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia

Radzie gminy (Miasta). Wskazane jest aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo- konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich

i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco: Źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków
- dotacje wojewódzkie
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- inne źródła (np. Rządowy Program Odbudowy Zabytków) Źródła zagraniczne:
- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (Wojewódzki Regionalny Program Operacyjny)
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
- Program Infrastruktura i Środowisko
- źródła poza unijne - Mechanizm Norweski i Fundusz EOG

Uwaga! Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.

WYKAZ OBIEKTÓW WŁĄCZONYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

Miejscowość	Obiekt	Ulica	Nr
Dąbrówno	dom	Dworcowa	1
Dąbrówno	dom	Dworcowa	2
Dąbrówno	dom	Działdowska	1
Dąbrówno	dom	Grunwaldzka	2
Dąbrówno	synagoga	Grunwaldzka	
Dąbrówno	dom	Grunwaldzka	4
Dąbrówno	dom	Grunwaldzka	8
Dąbrówno	mleczarnia	Grunwaldzka	
Dąbrówno	dom	Jagiellońska	2
Dąbrówno	dom	Jagiellońska	4
Dąbrówno	dom	Jagiellońska	6
Dąbrówno	dom	Jeziorna	1
Dąbrówno	dom	Kościelna	1
Dąbrówno	dom	Kościelna	7
Dąbrówno	dom	Kościelna	9
Dąbrówno	dom	Kościelna	11
Dąbrówno	dom	Kościelna	13
Dąbrówno	kościół	Kościelna	
Dąbrówno	mury obronne	Kościelna	
Dąbrówno	dom	Kościuszki	1
Dąbrówno	dom	Kościuszki	2
Dąbrówno	dom	Kościuszki	3
Dąbrówno	dom	Kościuszki	4
Dąbrówno	dom	Kościuszki	5

Dąbrówno	dom	Kościuszki	6
Dąbrówno	dom	Kościuszki	7
Dąbrówno	dom	Kościuszki	14
Dąbrówno	dom	Kościuszki	15
Dąbrówno	dom	Krótką	3
Dąbrówno	dom	Krótką	5
Dąbrówno	dom	Krótką	7
Dąbrówno	dom	Mazurska	2
Dąbrówno	dom	Mazurska	3
Dąbrówno	dom	Mazurska	4
Dąbrówno	dom	Nadbrzeżna	4
Dąbrówno	dom	Nadbrzeżna	8
Dąbrówno	dom	Ogrodowa	2
Dąbrówno	dom	Ogrodowa	6
Dąbrówno	dom	Ogrodowa	8
Dąbrówno	dom	Ogrodowa	10
Dąbrówno	dom	Ogrodowa	36
Dąbrówno	dom	Osiedleńcza	1
Dąbrówno	dom	Osiedleńcza	2
Dąbrówno	dom	Ostródzka	1
Dąbrówno	dom	Ostródzka	3
Dąbrówno	dom	Ostródzka	6
Dąbrówno	dom	Ostródzka	7
Dąbrówno	dom	Ostródzka	9
Dąbrówno	dom	Ostródzka	10
Dąbrówno	dom	Ostródzka	12
Dąbrówno	dom	Ostródzka	17
Dąbrówno	kapliczka	Ostródzka	
Dąbrówno	kapliczka	Ostródzka	
Dąbrówno	kościół	Ostródzka	
Dąbrówno	wieża ciśnień	Ostródzka	
Dąbrówno	cmentarz	Ostródzka	
Dąbrówno	dom	Parkowa	1
Dąbrówno	dom	Parkowa	3
Dąbrówno	dom	Parkowa	4
Dąbrówno	stacja wodociągowa	Parkowa	
Dąbrówno	dom	Powstańców	1
Dąbrówno	dom	Rowowa	2
Dąbrówno	dom	Zamkowa	2
Dąbrówno	dom	Zamkowa	3
Dąbrówno	dom	Zamkowa	4
Dąbrówno	ruiny zamku	Zamkowa	
Dąbrówno	dzwonnica		
Dąbrówno	mury miejskie		
Dąbrówno	park zamkowy		
Dąbrówno	stary cmentarz		
Dąbrówno	wiadukt kolejowy		
Dąbrówno	wiadukt kolejowy		

Pozostałe miejscowości

Miejscowość	Obiekt	Nr
Bartki	dom	1
Bartki	dom	2
Bartki	dom	3
Brzeźno Mazurskie	dom	2
Brzeźno Mazurskie	dom	3
Brzeźno Mazurskie	dom	4
Brzeźno Mazurskie	dom	5
Brzeźno Mazurskie	dom	6
Brzeźno Mazurskie	dom	8
Brzeźno Mazurskie	dom	9
Brzeźno Mazurskie	dom	11
Brzeźno Mazurskie	dom	12
Brzeźno Mazurskie	dom	14
Brzeźno Mazurskie	obora	14
Brzeźno Mazurskie	stodoła	14
Brzeźno Mazurskie	dom	15
Brzeźno Mazurskie	dom	17
Brzeźno Mazurskie	dom	18
Brzeźno Mazurskie	dom	20
Brzeźno Mazurskie	aleja przydrożna	
Elgnowo	dom	1
Elgnowo	dom	3
Elgnowo	dom	5
Elgnowo	budynek gospodarczy	6
Elgnowo	dom	6
Elgnowo	dom	10
Elgnowo	obora	13
Elgnowo	dom	16
Elgnowo	dom	17
Elgnowo	dom	21
Elgnowo	dom	22
Elgnowo	dom	23
Elgnowo	dom	29
Elgnowo	budynek gospodarczy	38
Elgnowo	dom	38
Elgnowo	dom	42
Elgnowo	dom	46
Elgnowo	dom	47
Elgnowo	dom	48
Elgnowo	dom	49
Elgnowo	dom	52
Elgnowo	dom	60
Elgnowo	cmentarz	
Elgnowo	dwór	
Elgnowo	kapliczka	
Elgnowo	kuźnia	
Elgnowo	obora w zespole folw.	
Elgnowo	park	

Elgnowo	spichlerz w zespole folw.	
Elgnowo	zespół folwarczny	
Fiugajki	dom	1
Fiugajki	dom	5
Fiugajki	dom	8
Gardyny	dom	6
Gardyny	budynek gospodarczy	8
Gardyny	dom	8
Gardyny	dom	9
Gardyny	dom	15
Gardyny	dom	19
Gardyny	dom	20
Gardyny	dom	31
Gardyny	dom	34
Gardyny	dom	36
Gardyny	dom	37
Gardyny	cmentarz	
Gardyny	cmentarz przykościelny	
Gardyny	cmentarz wojenny	
Gardyny	kościół	
Jabłonowo	dom	1
Jabłonowo	dom	5
Jabłonowo	dom	7
Jabłonowo	dom	8
Jabłonowo	dom	10
Jabłonowo	dom	11
Jabłonowo	dom	12
Jabłonowo	dom	13
Jabłonowo	dom	19
Jagodziny	dom	3
Jagodziny	dom	4
Jagodziny	dom	17
Jagodziny	dom	20
Jagodziny	dom	21
Jagodziny	dom	21
Jagodziny	dom	27
Jagodziny	dom	30
Jagodziny	dom	32
Jagodziny	dom	33
Jakubowo	dom	1
Jakubowo	dom	2
Kalbornia	dom	1
Kalbornia	dom	3
Kalbornia	obora	4
Leszcz	dom	1
Leszcz	dom	2
Leszcz	obora	3
Leszcz	dom	5
Leszcz	budynek gospodarczy	6

Leszcz	dom	6
Leszcz	budynek gospodarczy	12
Leszcz	dom	12
Leszcz	dom	15
Leszcz	dom	16
Leszcz	dom	17
Leszcz	dom	18
Leszcz	cmentarz przykościelny	
Leszcz	kościół	
Leszcz	zespół folwarczny	
Lewałd Wielki	dom	1
Lewałd Wielki	dom	7
Lewałd Wielki	dom	10
Lewałd Wielki	dom	11
Lewałd Wielki	dom	12
Lewałd Wielki	dom	13
Lewałd Wielki	dom	14
Lewałd Wielki	dom	15
Lewałd Wielki	dom	16
Lewałd Wielki	dom	29
Lewałd Wielki	cmentarz ewangelicki	
Lewałd Wielki	kapliczka	
Łogdowo	budynek gospodarczy	1
Łogdowo	budynek gospodarczy	2
Łogdowo	dom	2
Łogdowo	budynek gospodarczy	3
Łogdowo	stodoła	3
Łogdowo	dom	5
Łogdowo	dom	7
Łogdowo	dom	8
Łogdowo	dom	8
Łogdowo	dom	9
Łogdowo	budynek gospodarczy	10
Łogdowo	stodoła	10
Łogdowo	dom	10
Łogdowo	cmentarz	
Marwałd	dom	1
Marwałd	dom	2
Marwałd	dom	3
Marwałd	dom	4
Marwałd	dom	4
Marwałd	dom	9
Marwałd	dom	10
Marwałd	dom	11
Marwałd	dom	12
Marwałd	dom	13
Marwałd	dom	14
Marwałd	dom	15
Marwałd	dom	16

Marwałd	dom	22
Marwałd	dom	23
Marwałd	dom	26
Marwałd	dom	27
Marwałd	dom	28
Marwałd	dom	33
Marwałd	dom	35
Marwałd	dom	35
Marwałd	dom	38
Marwałd	dom	40
Marwałd	dom	41
Marwałd	dom	42
Marwałd	dom	44
Marwałd	dom	46
Marwałd	dom	47
Marwałd	dom	49
Marwałd	dom	53
Marwałd	dom	54
Marwałd	dom	54
Marwałd	cmentarz	
Marwałd	cmentarz przykościelny	
Marwałd	kapliczka	
Marwałd	kościół	
Marwałd	obora	
Marwałd	ogrodzenie kościoła	
Marwałd	remiza	
Marwałd	spichlerz	
Marwałd	szkoła	
Okągłe	dom	1
Okągłe	dom	2
Okągłe	dom	3
Okągłe	dom	5
Okągłe	dom	6
Okągłe	dom	15
Okągłe	cmentarz	
Okągłe	kapliczka	
Osiekowo	obora	2
Osiekowo	dom	2
Osiekowo	budynek gospodarczy	4
Osiekowo	dom	4
Osiekowo	budynek gospodarczy	13
Osiekowo	dom	13
Osiekowo	dom	14
Osiekowo	dom	15
Osiekowo	cmentarz katolicki	
Osiekowo	cmentarz wojenny	
Ostrowite	dom	7
Ostrowite	dom	9
Ostrowite	dom	11

Ostrowite	dom	13
Ostrowite	dom	14
Ostrowite	dom	15
Ostrowite	dom	16
Ostrowite	dom	18
Ostrowite	budynek gospodarczy	19
Ostrowite	dom	19
Ostrowite	dom	23
Ostrowite	dom	25
Ostrowite	cmentarz	
Samin	dom	9
Samin	dom	12
Samin	dom	25
Samin	dom	29
Samin	dom	32
Samin	dom	34
Samin	dom	48
Samin	dom	51
Samin	dom	52
Samin	dom	53
Samin	dom	54
Samin	dom	55
Samin	dom	56
Samin	dom	57
Samin	dom	58
Samin	dom	62
Samin	dom	67
Samin	dom	68
Samin	dom	bez nr
Samin	kapliczka	
Samin	oficyna	
Samin	pałac	
Samin	zespół folwarczny	
Saminek	dom	1
Saminek	dom	2
Saminek	dom	3
Saminek	dom	5
Saminek	dom	6
Saminek	dom	7
Saminek	dom	8
Saminek	zespół folwarczny	
Stare Miasto	dom	2
Stare Miasto	cmentarz	
Tułodziad	dom	2
Tułodziad	dom	3
Tułodziad	dom	7
Tułodziad	dom	8
Tułodziad	dom	9
Tułodziad	dom	12

Tułodziad	dom	18
Tułodziad	budynek gospodarczy	19
Tułodziad	dom	22
Tułodziad	dom	25
Tułodziad	dom	28
Tułodziad	obora	32
Tułodziad	dom	40
Tułodziad	obora	42
Wierzbica	dom	9
Wierzbica	dom	16
Wierzbica	dom	18
Wierzbica	komin	
Wierzbica	park	
Zamkowy Młyn	dom	3
Zamkowy Młyn	młyn	

Uzasadnienie

Zgodnie z art. 87 ust.1 z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U z 2024r. poz 1292 ze zm.) Wójt sporządza na okres czterech lat gimn program opieki nad zabytkami. Program ten na podstawie art. 87 ust. 3 cytowanej wyżej ustawy zostaje przyjęty przez Radę Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W programie zawarta jest gminna ewidencja zabytków (GEZ), w której znajdują się zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchome wytypowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Program opieki nad zabytkami Gminy Dąbrówno na lata 2025-2028 uwzględnia m.in. uwarunkowania ochrony zabytków w gminie, jakie dotyczą ochrony zabytków oraz możliwości finansowania inwestycji, w celu poprawy stanu zachowania zabytków.

W wyniku przeprowadzonych konsultacji z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków, Wójt Gminy Dąbrówno uzyskał pozytywną opinię ww. programu.